

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

Кафедра соціології та психології

Факультет № 6

ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «Психологія сімейних стосунків»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Харків 2020

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.20 № 9

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 16.09.20 № 6

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 18.09.20 № 5

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол від 7.09.20 № 9)

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Греса Н.В.

Рецензенти:

1. Кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри психології та педагогіки гуманітарного факультету Національної академії Національної гвардії України, Воробйова І.В.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент, Шиліна А.А.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вибіркової навчальної дисципліни складена відповідно до освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Психологія (практична психологія) за спеціальністю 053 «Психологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є психологічні закономірності функціонування та розвитку сім'ї та сімейних стосунків.

Міждисциплінарні зв'язки: загальна психологія, соціальна психологія, вікова психологія; основи психотерапії; психодіагностика; диференційна психологія; основи психологічного консультування; основи психокорекційної роботи.

Програма навчальної дисципліни складається з таких тем:

Тема № 1. Сім'я як соціально-психологічний феномен.

Тема № 2. Структура та основні характеристики сучасної сім'ї.

Тема № 3. Проблема стабільності шлюбу та сім'ї.

Тема № 4. Характеристика дошлюбного періоду та молоді родини.

Тема № 5. Сім'я та її вплив на формування особистості дитини.

Тема № 6. Сімейні конфлікти та їх характеристика.

Тема № 7. Поняття розлучення та повторних шлюбів.

Тема № 8. Сім'я як джерело психічної травматизації особистості.

Тема № 9. Діяльність психолога щодо надання психологічної допомоги сім'ї.

Тема № 10. Сучасні методи психологічної корекції сім'ї сімейних стосунків: психологічне консультування і психотерапія.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія сімейних стосунків» є формування адекватного уявлення студентів щодо психологічних закономірностей шлюбно-сімейних стосунків, для вироблення вмінь застосування знань у професійній діяльності практичного психолога.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія сімейних стосунків» є цілеспрямоване оволодіння студентами теоретичними знаннями з психології сім'ї (уявлення про еволюцію шлюбно-сімейних відносин, особливості життєвого циклу сім'ї та закономірності її динаміки, чинники та концепції дестабілізації шлюбно-сімейних відносин, модель психологічно здорової сім'ї, виховання дитини у сім'ї та інше), а також формування вмінь і навичок практичної роботи психолога в галузі сімейного консультування.

1.3. Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

знати: об'єкт та предмет психології сім'ї; сутність діяльності психолога в сфері сімейного консультування; вітчизняні і зарубіжні концептуальні підходи і принципи вивчення та корегування сімейних відносин; сімейні процеси і стани, що виникають в ході суспільної діяльності подружжя; основні концепції та методи діагностики сімейних стосунків; основні концепції та методи корекції сімейних стосунків.

вміти: робити психологічний аналіз стану сімейних відносин ; аналізувати психологічно значущі ситуації та фактори що виникають у сімейних відносинах; досконало володіти методами психологічного впливу та основами корекції сімейних відносин; діагностувати та розв'язувати конфліктні ситуації в сім'ї; організовувати психологічне сімейне консультування; користуватися методами психодіагностики сім'ї з метою надання їй відповідної психологічної допомоги; обирати доцільний метод психокорекції; формувати пропозиції щодо надання психологічних рекомендацій та консультацій населенню, сприяти проведенню психоконсультаційної роботи.

1.4.Форма підсумкового контролю – залік. На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 години / 5 кредитів ECTS.

1.5. Програмні компетентності:

2. Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність	І. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК-1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
	ЗК-2	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
	ЗК-4	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
	ЗК-5	Здатність бути критичним і самокритичним.
	ЗК-6	Здатність приймати обґрунтовані рішення.
	ЗК-8	Навички міжособистісної взаємодії.
	ЗК-9	Здатність працювати в команді.
	ЗК-11	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
	СК-1	Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.
	СК-2	Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ..

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК-3	Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.
	СК-4	Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.
	СК-5	Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.
	СК-7	Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.
	СК-8	Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).
	СК-9	Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту.
	СК-10	Здатність адаптуватися до нових ситуацій та здатність до професійної мобільності.
	СК-11	Здатність дотримуватися норм професійної етики.
	СК-12	Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку
	СК-13	Здатність до розроблення та реалізації психологічної корекції в залежності від потреб конкретних індивідів та груп.
	СК-14	Здатність розробляти та реалізовувати психотерапевтичні, психореабілітаційні та адаптаційні заходи, спрямовані на відновлення психологічного і психічного здоров'я громадян, які перебувають у кризі.

2. Короткий опис змісту навчальної дисципліни

Тема № 1. Сім'я як соціально-психологічний феномен.

Розкривається сутність сім'ї, як найважливішої форми організації особистого життя та биту, яка заснована на подружньому союзі та на родинних відносинах, розкривається роль, яку відіграє сім'я у житті кожної людини та у суспільстві в цілому.

Тема № 2. Структура та основні характеристики сучасної сім'ї.

Сім'я як система. Функції сім'ї. Структура сім'ї. Характеристика структурних елементів сім'ї: чисельний і персональний склад сім'ї, сімейні правила, сімейні

ролі, сімейні підсистеми, межі сім'ї, міфи і легенди (Е.Г. Ейдемільер і В. Юстицькіс). Характеристика структурних елементів сім'ї (А.Я. Варга). Поняття життєвий цикл сім'ї. Основні класифікації життєвого циклу сім'ї. Сімейні труднощі та поняття нормативних та ненормативних криз, які пов'язані з життєвим циклом сім'ї.

Тема № 3. Проблема стабільності шлюбу та сім'ї.

Розглядається поняття « шлюбу» та критерії вибору шлюбного партнера. Умови стабільності шлюбу. Чинники розірвання шлюбу. Подружжя сумісність як основа стабільності сім'ї. Рівні подружньої сумісності. Подружжя адаптація до сімейного життя. Психологічне здоров'я сім'ї: сутність і рівні. Психологічна готовність особистості до сімейного життя .

Тема № 4. Характеристика дошлюбного періоду та молоді родини.

Функції дошлюбного періоду. Проблема мотивації, що сприяє вступу до шлюбу. Дошлюбне консультування, шлюбне посередництво. Теорії вибору шлюбного партнера. Консультування пари та індивідуальне консультування потенційного подружжя. Психологічне консультування осіб при труднощах в пошуках шлюбного партнера. Поняття та загальна характеристика молоді родини. Типи молодих сімей та стадії їх розвитку. Основні причини розлучень в молодих сім'ях.

Тема № 5. Сім'я та її вплив на формування особистості дитини.

Аналізуються особливості ролі сім'ї в соціалізації дитини. Класифікації стилів сімейного виховання. Типи батьківської любові та батьківські директиви. Причини неадекватного відношення батьків до дітей.

Тема № 6. Сімейні конфлікти та їх характеристика.

Основні причини сімейних конфліктів. Етапи конфліктів. Основні характеристики типових конфліктів. Стратегії поведінки та способи виходу з конфліктної сімейної ситуації. Профілактика сімейних конфліктів. Сімейна сварка. Сімейні стреси та емоційне вигорання. Ревнощі та сімейна зрада. Психологічні детермінанти ревнощів. Нормальні та патологічні ревнощі. Типологія ревнощів (Т.В. Андреева, В. Менделевич). Мотиви позашлюбних зв'язків (А.Н. Волкова). Відмінності в мотивуваннях зрад у чоловіків і жінок (Лосева). Стадії та форми прощення (Р. Енрайт). Прийняття прощення.

Тема № 7. Поняття розлучення та повторних шлюбів.

Розлучення. Фактори розлучення. Фази і стадії розлучення. Мотиви і причини розлучення. Фактори ризику розлучення. Види повторних шлюбів. Наслідки розлучень для дітей. Шляхи корекції.

Тема № 8. Сім'я як джерело психічної травми особистості.

Розкривається сутність основних сфер життєдіяльності сім'ї та розглядається механізм порушення основних сфер життєдіяльності сім'ї, як виток психічної травми особистості.

Тема № 9. Діяльність психолога щодо надання психологічної допомоги сім'ї.

Розглядаються питання надання психологічної допомоги при неврозах, невротичних порушеннях та психосоматичних розладів різних рівнів.

Тема № 10. Сучасні методи психологічної корекції сім'ї сімейних стосунків: психологічне консультування і психотерапія.

Характерні риси психологічного консультування і психотерапії. Принципи психологічного консультування сім'ї. Механізми психологічної корекції сімейних стосунків. Базисні психотехнічні засоби: організація спілкування, діяльності, практики нових соціальних відносин тощо. Спеціальні психотехнічні дії: техніка безоцінного, емпатійного слухання, техніка психодрами та ін. Можливості психокорекції подружніх стосунків. Психологічна корекція стосунків батьків з дітьми. Поняття про спільну сімейну психотерапію і доцільність її застосування. Принципи і стадії процесу сімейної психотерапії на основі різних підходів. Особливості подання психологічної допомоги сім'ї, де є діти різного віку. Напрямки сімейної психотерапії (структурна модель, модель, заснована на теорії систем М. Боуена, комунікативна модель роботи з сім'єю, стратегічна психотерапія, поведінкова психотерапія сім'ї, трансакційна модель сімейної психотерапії, психотерапевтична модель, що ґрунтується на досвіді). Стадії та техніки сімейної психотерапії. Принципи психологічного консультування сім'ї. Дошлюбне сімейне консультування. Консультування з приводу подружніх проблем. Консультування при сексуальних проблемах. Консультування одного з подружжя. Консультування сім'ї з приводу проблем у стосунках з дітьми. Психологічна допомога родинам, які виховують дитину з функціональними обмеженнями. Консультування у ситуації розлучення. Консультування прийомних сімей.

3. Рекомендована література

Основна

1. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия : краткий лекционный курс. СПб.: Речь. 2001. 144 с.
2. Васильченко О.М. Діагностика та корекція репродуктивної поведінки особистості: навчально-методичне видання. К.: 2012. 96 с.
Режим доступу: <http://divovo.in.ua/vasilechenko-olega-mikolayivna-diagnostika-ta-korekciya-reprod.html>
3. Максимова Н.Ю. Соціальна робота з сім'єю : підручник Київ : ВПЦ "Київ.ун-т", 2015. 350с.
4. Опорний конспект лекцій з курсу «Психологія сім'ї» для студентів напряму підготовки 6.030103 «Практична психологія». Мукачево: Вид-во МДУ, 2016р. 94с.
Режим доступу:
<http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/720/1/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%9C.%D0%9E.%20%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%20%D1%81%D1%96%D0%BC%27%D1%97.pdf>
5. Помиткіна Л.В. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодух, Н.С. Хімченко Н.І.– К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.

- Режим
http://shron1.chtyvo.org.ua/Pomytkina_Liubov/Psykholohiia_simji.pdf доступа:
6. Психологія сім'ї: навч. посібник / [Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А., Мисник С.О., Савченко Ю.Ю. та ін.]; за заг. ред. В.М. Поліщука. [2-е вид.]. Суми: ВТД «Університетська книга». 2008. 282 с.
 7. Радчук Г.К., Тиунова О.В. Сімейне виховання. Освітній тренінг для батьків: навчально-методичний посібник. Тернопіль Навч. книга. Богдан, 2010. 120с. Режим
доступа: <https://bohdan-books.com/upload/iblock/7c0/7c04b9302071ac775c93aaf17c1e4acb.pdf>
 8. Райгородский Д.Я. Психология и психотерапия семейных конфликтов. М, 2008. 736 с.
 9. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. / О. А. Столярчук. – Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с. Режим
доступа: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19502/1/O_Stoliarchuk_PSS_IL.pdf
 10. Ушакова І.М. Психологія сім'ї. Конспект лекцій. НУЦЗУ. 2017. Режим
доступа: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/2067/Konspekt_lekcij_PsS.pdf
 11. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В. Психология семьи и семейная психотерапия. СПб.: Питер. 1999. 656 с.

Допоміжна

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. М.: Класс, 1999. 208с.
2. Андреева Т.В. Психология семьи: Учебное пособие Монография. СПб.: Речь, 2007. 384 с.
3. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. К.: МАУП, 2001. 96 с.
4. Дружинин В.Н. Психология семьи. СПб. : Питер, 2007. 176 с.
5. Елизаров А.Н. Основы индивидуального и семейного психологического консультирования: Учебное пособие. М.: «Ось», 2003. 336 с.
6. Елизаров А.Н. Психологическое консультирование семьи: Учебное пособие. М.: «Ось», 2004. 400 с.
7. Захарова Г.И. Психология семейных отношений: Учебное пособие. Челябинск : Изд-во ЮУрГУ, 2009. 63с.
8. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: Учебное пособие. М.: Гардарики, 2005. 320 с.
9. Ковалев С.В. Психология современной семьи : Информ.-метод. материалы к курсу "Этика и психология семейной жизни М. : Просвещение, 1988. 208 с.
10. Кравець В. Психологія сімейного життя: В 2-х ч. Тернопіль, 1995. 695 с.
11. Крюкова Т. Л., Сапоровская М.В., Куфтяк Е.В. Психология семьи: жизненные трудности и совладение с ними. СПб., Речь, 2005. 240 с.
12. Малкина-Пых И.Г. Семейная терапия. М.: Изд-во Эксмо, 2006.
13. Навайтис Г. Семья в психологической консультации М. : Моск. Психологосоц. ин-т, 1999 : Воронеж. НПО МОДЭК. 224 с.
14. Овчарова Р.В. Психология родительства . М. : Академия, 2005. 368 с.
15. Олифирова Н.И., Зинкевич-Куземкина Т.А., Валента Т.Ф. Психология семейных кризисов. СПб.: Речь, 2007. 360 с.
16. Основы психологии семьи и семейного консультирования: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под общ. ред. Н.Н. Посысоева. М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС,

2004. 328 с.

17. Программа тренинговых занятий по теме: «Детско-родительские» : методические рекомендации / сост. Л.А. Дубовицкая. ХантыМансийск: Принт –Класс, 2010. 66с.
18. Прохорова О.Г. Основы психологии семьи и семейного консультирования: Учебно-методическое пособие по курсу / Под общей редакцией Торохтий В.С. Москва, 2005. 398 с
19. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. И. Артамонова, Е. В. Екжанова, Е. В. Зырянова и др.; Под. Ред. Е. Г. Силяевой. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 192с.
20. Психологія сімейних взаємин: нав.посіб./[М.С. Корольчук, ПП. Криворучко, В.І. Осьодло та ін.]; заг.ред.М.С. Корольчука. К.:Ніка-Центр, 2010. 296 с.
21. Седих К.В. Психологія сім'ї : навч. посіб.. К.:ВІЦ«Академія»,2015. 192 с.
22. Семейная психология : учеб. пособ. для вузов / Л.Б. Шнейдер. Изд. 3-е. М. : Академ. проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2007. 736 с.
23. Фонталова Н.С.Психология семьи и семейное консультирование : учеб. Пособие Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2013 Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2013. 136с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
2. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>
3. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>
4. Пошукова система WorldWideScience.org <https://worldwidescience.org/>
5. Пошукова система DOAJ <https://www.doaj.org/>
6. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>
7. Пошукова система SpringerOpen <https://www.springeropen.com/>
8. Електронна бібліотека Наукова періодика України <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>
9. Moodle Національний університет «Острозька академія» <https://moodle.oa.edu.ua/login/index.php>

4. Засоби оцінювання здобувачів вищої освіти (залік)

1. Психологічна сутність сім'ї як малої соціальної групи.
2. Функції сім'ї, їх характеристика.
3. Типологія сім'ї.
4. Психологічна структура сім'ї.
5. Етапи життєдіяльності сім'ї; їх стисла характеристика.
6. Основні тенденції розвитку сучасної сім'ї.
7. Психологічний аналіз проблем, властивих кожному етапу життєдіяльності сім'ї.
8. Сімейні труднощі та кризи, їх наслідки.
9. Нормально функціонуюча сім'я і дисфункціонуюча сім'я.
10. Сім'я як система. Сімейні підсистеми.
11. Сімейні правила та стереотипи взаємодії.
12. Шлюб і сім'я. Психологічні умови стабільного шлюбу.
13. Мотивація шлюбно-сімейних стосунків та її особливості.

14. Подружня сумісність як чинник сімейної стабільності.
15. Особливості подружньої адаптації до сімейного життя.
16. Вторинна негативна адаптація до сімейного життя та умови її подолання.
17. Поняття про внутрішню картину сім'ї.
18. Сутність та структура сімейних уявлень.
19. Особливості міжособистісних комунікацій в сім'ї. Поняття комунікаційної проблеми, її розвиток.
20. Причини порушення міжособистісних комунікацій в сім'ї.
21. Сімейні суперечності як механізми інтеграції сім'ї.
22. Основні типи розв'язування сімейних проблем.
23. «Спільність долі» як механізми інтеграції сім'ї.
24. Відношення симпатії як механізми інтеграції сім'ї.
25. Порушення структурно-ролевих аспектів життєдіяльності сім'ї. Ролі, що патологізують, механізми виникнення.
26. Поняття життєвий цикл сім'ї.
27. Сімейні труднощі та поняття нормативних та ненормативних криз, які пов'язані з життєвим циклом сім'ї.
28. Мотивація вступу у шлюб.
29. Функції дошлюбного періоду.
30. Дошлюбне консультування, шлюбне посередництво.
31. Теорії вибору шлюбного партнера.
32. Поняття та загальна характеристика молодої родини.
33. Типи молодих сімей та стадії їх розвитку.
34. Основні причини розлучень в молодих сім'ях.
35. Основні причини сімейних конфліктів. Етапи конфліктів.
36. Основні характеристики типових конфліктів. Стратегії поведінки та способи виходу з конфліктної сімейної ситуації.
37. Профілактика сімейних конфліктів.
38. Сімейна сварка.
39. Ревнощі та сімейна зрада.
40. Стадії та форми прощення (Р. Енрайт). Прийняття прощення.
41. Фактори розлучення. Фази і стадії розлучення.
42. Мотиви і причини розлучення. Фактори ризику розлучення.
43. Види повторних шлюбів.
44. Наслідки розлучень для дітей. Шляхи корекції.
45. Вплив сім'ї на формування особистості дитини.
46. Механізми сімейної соціалізації. Підкріплення і його роль у становленні особистості дитини.
47. Умови ефективного заохочення дітей батьками. Проблема оптимального стилю сімейного виховання.
48. Стили сімейного виховання та їх характеристика.
49. Тип контролю і дисципліни в сім'ї та його роль у вихованні дитини.
50. Типові помилки сімейної о виховання. Причини неадекватного ставлення батьків до дитини.
51. Характеристика неадекватного батьківського ставлення. Причини.
52. Особливості психодіагностики сім'ї на основі індивідуального підходу.
53. Цілі та завдання психологічної допомоги сім'ї.
54. Відмітні риси психологічного консультування і психотерапії.

55. Сімейна психотерапія, сімейне консультування та корекція.
56. Основні напрямки сімейної психокорекційної роботи.
57. Еклектичний підхід до діагностики сім'ї.
58. Проблемний підхід до діагностики сім'ї.
59. Поняття про сімейне консультування та сімейну психотерапію.
60. Техніка сімейного консультування.
61. Моделі психотерапії сім'ї.
62. Етапи та техніки сімейної системної психотерапії за Е.Г.Ейдемільером.
63. Поведінковий підхід в сімейній психотерапії.
64. Родинна сімейна психотерапія.